

Jan Józef Kasprzak*

LEGIONOWYM SZLAKIEM. MARSZ OLEANDRY – KIELCE

ON THE LEGIONARY TRACK. OLEANDRY – KIELCE MARCH

Streszczenie. Idea wspominania wydarzeń historycznych poprzez marsze i rajdy łączące w sobie edukację historyczną, wychowanie fizyczne oraz przysposobienie wojskowe, zrodziła się wraz z utworzeniem w 1919 r. Związku Strzeleckiego – piłsudczykowskiej paramilitarnej organizacji młodzieżowej, nawiązującej do spuścizny ideowej strzelców sprzed 1914 r. Marsz Szlakiem Kadrówki był wśród nich najważniejszy, choć nie jedyny.

Marsz Szlakiem I Kompanii Kadrowej, odbywający się rokrocznie w sierpniu na trasie przemarszu oddziałów strzeleckich Józefa Piłsudskiego z 1914 roku z krakowskich Oleandrów do Kielc, stanowi pewien fenomen w dziejach ruchu piłsudczykowskiego. Jest to bowiem jedyne tego typu przedsięwzięcie sportowo-wychowawcze, które swój początek bierze w okresie międzywojennym, a następnie, wskrzeszone przez środowiska niepodległościowe ziemi krakowskiej i kieleckiej w 1981 r., trwa nieprzerwanie do chwili obecnej, gromadząc z roku na rok coraz większą liczbę uczestników. Wprawdzie, w zależności od okoliczności historycznych i uwarunkowań politycznych, Marsz zmieniał swą formę organizacyjną, a także i adresatów, to jednak jego idea i ogólne założenia pozostały niezmiennie. W PRL Marsz Szlakiem „Kadrówki”, podobnie jak wszystkie przedsięwzięcia nawiązujące do idei niepodległościowej, był przez komunistów zakazany.

Zmiany polityczne, jakie dokonały się w Polsce w 1989 roku spowodowały, że Marsz stał się ponownie jednym z największych i najważniejszych tego typu wydarzeń w Polsce. W 1989 r. po raz pierwszy w Marszu wziął udział oddział strzelecki.

* Absolwent Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, doktorant Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (więcej o Autorze zob. „Noty biograficzne”).

Szczególną rangę Marsz uzyskał w 2014 r., stając się centralnym punktem obchodów Stulecia Legionowego Czynu Niepodległościowego. „Kadrówce” towarzyszyły koncerty, wystawy, prelekcje, w których uczestniczyło liczne grono wielbicieli tradycji legionowej. Zakończeniem jubileuszowego Marszu były uroczystości w Kielcach 12 sierpnia 2014 r., których głównym punktem było odsłonięcie na Pl. Wolności konnego pomnika Józefa Piłsudskiego.

Abstract. March following route of the First Cadre Company held every year in August, the route of the march of the shooting troops of Joseph Pilsudski in 1914 from Krakow Oleandry to Kielce is a phenomenon in the history of Pilsudski memory. With creation in 1919 Rifle Association (Piłsudski's paramilitary youth organization, referring to pre-1914 shooters) it was born initiative linked to historical events through marches and rallies. Their purpose was historical education and military training. Organization of the march, (route and time) are chosen in such a way that it can become an occasion to pay tribute to killed soldiers, visit their graves, seeing places that are important for the history of Poland.

March's tradition has its origin in the between war period, then resumed by patriotic organizations of Kraków and Kielce in 1981. It has been continued to the present, accumulating from year to year an increasing number of participants. Although depending on historical circumstances and political conditions there was changing March's organizational form and participants, however the idea and its general assumptions remained unchanged.

Marsz Szlakiem I Kompanii Kadrowej odbywający się rokrocznie w sierpniu na trasie przemarszu oddziałów strzeleckich Józefa Piłsudskiego z 1914 roku z krakowskich Oleandrów do Kielc stanowi pewien fenomen w dziejach ruchu piłsudczykowskiego. Jest to bowiem jedyne tego typu przedsięwzięcie sportowo-wychowawcze, które swój początek bierze w okresie międzywojennym, a następnie, wskrzeszone przez środowiska niepodległościowe ziemi krakowskiej i kieleckiej w 1981 r., trwa nieprzerwanie do chwili obecnej, gromadząc z roku na rok coraz większą liczbę uczestników. Wprawdzie w zależności od okoliczności historycznych i uwarunkowań politycznych Marsz zmieniał swą formę organizacyjną, a także i adresatów, ale jego idea i ogólne założenia pozostały niezmiennie.

1. Marsz Szlakiem „Kadrówki” w II Rzeczypospolitej (1924-1939)

Wraz z utworzeniem w 1919 r. Związku Strzeleckiego (ZS) – piłsudczykowskiej paramilitarnej organizacji młodzieżowej nawiązującej do spuścizny ideowej strzelców sprzed 1914 r., zrodziła się inicjatywa czczenia wydarzeń historycznych poprzez marsze i rajdy, łączące w sobie edukację historyczną, wychowanie fizyczne oraz przysposobienie wojskowe. Marsze zawierały w sobie element sportowy i kondycyjny, ale również wychowawczy. Trasę i czas organizacji marszu, czy rajdu dobierano w ten sposób, aby stał się okazją oddania hołdu poległym, odwiedzenia ich mogił, zobaczenia miejsc ważnych dla polskiego doświadczenia historycznego¹.

Marsz Szlakiem Kadrówki był wśród nich najważniejszy, choć nie jedyny. I tak, np. wykorzystując pasje narciarskie strzelców, organizowano od 1934 r. w lutym w Karpatach Wschodnich Marsz Huculski Szlakiem II Brygady wiodący trasami od Rafajłowej (później od Berezowa) przez Przełęcz Pantyrską do Worochty². Charakter marszobiegu narciarskiego miał także rajd z Wilna do miejsca urodzin Marszałka Piłsudskiego-Zułowa, organizowany w grudniu lub styczniu od 1936 r³. Dużą popularnością cieszył się Marsz Sulejówek – Belweder, nazwany oficjalnie „Marszem strzeleckim w dniu Imienin Pierwszego Marszałka Józefa Piłsudskiego”, który odbywał się aż do śmierci Marszałka 19 marca

¹ Więcej na temat Związku Strzeleckiego i jego roli w wychowaniu patriotycznym w okresie międzywojennym por. np. Agata Ignatowicz: *Przygotowanie obronne społeczeństwa w Polsce 1921-1939*, Warszawa 2010; J. Odziemkowski, *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996; P. Wywił, *Związek Strzelecki w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski*, Łódź 2009; M. Wiśniewska, *Związek Strzelecki (1910-1939)*, Warszawa 2010.

² Szerzej o tym Marszu pisze I. Fischer, *Marsz Huculski II Brygady Legionów*, „Sowiniec. Materiały historyczne” 2001, nr 19, s. 117-122.

³ *Marsz narciarski Zułów – Wilno*, „Strzelec” 1938, nr 10, s. 14.

każdego roku. Po 1935 r. organizowano go w najbliższą niedzielę przypadającą po 12 maja⁴.

Lokalne marsze organizowały też poszczególne Okręgi i Podokręgi Związku Strzeleckiego. W Łodzi utrwaliła się tradycja Marszu, wiodącego z Piotrkowa przez Tuszyn do Łodzi, dla upamiętnienia pierwszych oddziałów legionowych, które wkroczyły do miasta jesienią 1914 r.⁵. Tam też zorganizowano kilkakrotnie, liczący 120 kilometrów, Marsz Łódź – Szczypiorno, dla uczczenia legionistów internowanych przez Niemców w 1917 r. za odmowę złożenia przysięgi na wierność cesarzowi⁶. Okręg Lwowski ZS organizował liczący ok. 40 kilometrów Marsz Zadwórzeński, dla upamiętnienia „polskich Termopili 1920 r.”, czyli bitwy stoczonej przez 300 żołnierzy polskich z kawalerią Siemiona Budionnego⁷. Z Baranowicz do Nowogródka wiódł z kolei dwudniowy Marsz Świteziański, organizowany przez Podokręg Nowogródzki ZS dla uczczenia pamięci Adama Mickiewicza⁸. Na Wołyniu odbywał się latem marsz z Maniewicz na Polską Górę, dla upamiętnienia bojów legionowych tocznych pod Kostiuchnówką w 1916 r.⁹. W hołdzie powstańcom styczniowym Okręg Poznań organizował na trasie Września – Poznań Marsz Szlakiem Mierosławskiego¹⁰.

Najważniejszym jednak przedsięwzięciem tego typu był Marsz Szlakiem I Kompanii Kadrowej, traktowany jako sztandarowe wydarzenie, do którego przygotowania trwały w Związku cały

⁴ Por. np. *Cyfry i zwycięzcy dwunastu marszów Sulejówek – Belweder*, „Strzelec” 1938, nr. 19-20, s. 25.

⁵ *Regulamin Marszu Szlakiem Legionistów Łódzkich*, Łódź 1933.

⁶ M. Fularski, *Związek Strzelecki*, w: *Dwudziestolecie odrodzenia polskiej Siły Zbrojnej*, Warszawa 1928, s. 559.

⁷ *Historia Marszu Zadwórzeńskiego*, w: „Komendantowi Józefowi Piłsudskiemu”. Jednodniówka, Lwów 1928, s. 8-9.

⁸ *II Marsz Szlakiem Świteziańskim*, Nowogródek 1928.

⁹ *Marsz na Polską Górę*, „Polska Zbrojna” 1939, nr 184, s. 7.

¹⁰ *Regulamin Marszu Powstańczego Szlakiem Mierosławskiego*, Poznań 1931.

rok¹¹. Głównym celem Marszu było uczczenie blisko 150 żołnierzy „Kadrówki”, która sformowana 3 sierpnia 1914 r. z członków letniej szkoły strzeleckiej usytuowanej w krakowskich Oleandrach wyruszyła o świcie 6 sierpnia 1914 r. na wojnę z Rosją. Warto podkreślić, że dla obozu piłsudczykowski wymarsz z Oleandrów strzelców sformowanych w I Kompanię Kadrową, stanowił swego rodzaju mit założycielski odrodzonego Wojska Polskiego. Nie było zresztą w tym nadmiernej przesady, zważywszy, że „Kadrówka” była istotnie pierwszym regularnym oddziałem z polskimi orłami i polską komendą od czasów upadku Powstania Styczniowego. Z niej wywodziła się część kadry oficerskiej Legionów Polskich i Polskiego Organizacji Wojskowej, a także wielu twórców odrodzonej siły zbrojnej niepodległej Polski¹².

Pomysłodawcami Marszu byli dawni legioniści – komendant Okręgu Krakowskiego ZS kpt Wacław Denhoff-Czarnocki oraz referent sportowy Komendy Głównej kpt Henryk Muszkiet-Królikowski, który w 1922 r. opublikował na łamach „Strzelca” artykuł opisujący projekt regulaminu marszu¹³. Przez pierwsze dwa lata miał on jednodniową formę uroczystości, towarzyszących Zjazdom Legionistów. Uczestnicy, głównie członkowie ZS z Krakowa i okolic, szli z Oleandrów do położonych około 20 km. od Krakowa Michałowic. Tam, w miejscu, gdzie Kadrowiacy pod dowództwem Tadeusza Kasprzyckiego obalili słupy graniczne państw zaborczych, odbywał się uroczysty apel, podczas którego czytano nazwiska 34 żołnierzy I Kadrowej, poległych w bojach legionowych i na frontach

¹¹ O Marszach, poza przywoływaną dalej literaturą, pisze m.in. L. Olkuśnik: *Marsze Szlakiem Kadrówki w II Rzeczypospolitej*, „Sowiniec. Materiały historyczne” Kraków 2002, nr 20, s. 17-34; Kraków 2003, nr 22, s. 73-98; Kraków 2004, nr 25, s. 51-79.

¹² O dziejach I Kompanii Kadrowej por. np. J. Majchrowski: *Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret Oddziału*, Kraków 2014.

¹³ H. Muszkiet-Królikowski: *Przysposobienie wojskowe w Z.S., cz. III, „Strzelec” 1922*, nr 7, s. 3.

wojny polsko-bolszewickiej. W uroczystościach w 1922 r. uczestniczył Marszałek Józef Piłsudski, który wyrazić miał uznanie dla takiej formy uczczenia rocznicy wymarszu „Kadrówki”.

Z okazji 10. rocznicy wymarszu, rozkazem Komendanta Głównego ZS zorganizowano pełno dystansowy I Marsz, który, podobnie jak w 1914 r., zaczynał się w Krakowie a kończył w Kielcach, co oznaczało pokonanie przez uczestników trasy prawie 120 km. w pełnym umundurowaniu i wyposażeniu, w ciągu trzech dni. Wprawdzie I Kadrowa pokonywała ten dystans w tydzień, to jednak zawężenie czasu miało uczynić z Marszu swoisty maraton. Do tego pojęcia odwoływali się zresztą dość wzniośle pomysłodawcy. Stwierdzano bowiem: „myślą przewodnią Marszu są dwa fakty historyczne, które w życiu dwóch narodów miały przełomowe znaczenia (...). Faktem pierwszym była w starożytności bitwa pod Maratonem (...), faktem drugim był wymarsz Pierwszej Kompanii Kadrowej”. Oba uważano za „filary moralne” Marszu, jako przykłady „czynu wykonania za wszelką cenę otrzymanego rozkazu [Maraton – JJK] (...) i wiary w powodzenie Sprawy [Kadrówka – JJK]¹⁴”.

Pierwszy Marsz nie cieszył się wielkim powodzeniem – wzięto w nim udział 7 trzynastoosobowych drużyn. Jednak już rok później uczestniczyło w nim już 14 drużyn, a w 1926 r. – aż 71 drużyn, czyli łącznie 910 strzelców. Podobnie liczne były wszystkie międzywojenne Marsze, których w sumie odbyło się 15. Jedynie w 1934 r. Marsz został odwołany z uwagi na powódź w Małopolsce, w likwidowaniu skutków której pomagali strzelcy. W 1926 r. finał Marszu w Kielcach połączono z V Zjazdem Legionistów, a na mecie drużyny marszowe i zawodników indywidualnych witał Marszałek Józef Piłsudski – Honorowy Protektor Marszu. Skierował on do strzelców słowa, przywoływane wielokrotnie w wydawnictwach

¹⁴ *Historia „Marszu Szlakiem Kadrówki”, w: IV Marsz Szlakiem Kadrówki 6.VIII.1927, Warszawa 1927, s. 13-14.*

towarzyszących kolejnym edycjom Marszu: *Staraliśmy się ongiś związać punkt startu z punktem, gdzie wasza meta stanie się węzłem splecionym z naszych pragnień i uczuć, z naszej krwi i ciała. Gdy teraz idziecie naszymi śladami wśród łąnów kwitnących i spokoju siół, wspomnijcie o nas, cośmy szli z wichrem w burzę dziejową*¹⁵.

Począwszy od następnego roku w Marszu, oprócz drużyn strzeleckich, brały udział także drużyny harcerskie, reprezentanci klubów sportowych, żołnierze Wojska Polskiego, w tym jednostki z Korpusu Ochrony Pogranicza i policjanci. W Marszach uczestniczyły również delegacje współpracujących z ZS młodzieżowych organizacji paramilitarnych z Łotwy, Finlandii i Estonii.

Marsz miał formę rywalizacji sportowej. Czas dojścia na poszczególne etapy był punktowany, a później nagradzany w kategoriach drużynowych i indywidualnych. Trasa Marszu składała się z trzech etapów. Pierwszy rozpoczynał się w Krakowie, a przez Michałowice i Słomniki prowadził do Miechowa. Był to dystans 45 km. Drugiego dnia uczestnicy pokonywali trasę 40 km. Z Miechowa do Jędrzejowa. Po odpoczynku w Jędrzejowie udawali się na ostatni odcinek trasy, który wynosił 38 km. Wiódł przez Tokarnię, Chęciny i Zagrody do Kielc. Na tym odcinku odbywały się też zawody w strzelaniu z odległości 150 metrów¹⁶.

Uroczystości rozpoczęcia i zakończenia Marszu, a także powitania jego uczestników na trasie miały rozbudowany ceremoniał, przyciągający zawsze wielotysięczną widownię. Towarzyszyły im defilady, występy orkiestr wojskowych, strzeleckich i strażackich. W przededniu wymarszu, w Krakowie, odprawiano Mszę św. (najczęściej w kościele św. Piotra i Pawła na ul. Grodzkiej), po której odbywał się capstrzyk na Błoniach oraz ognisko na Oleandrach. Po śmierci Marszałka uczestnicy udawali się także na Wawel, gdzie

¹⁵ Cyt. za: *Marsz Szlakiem Kadrówki*, Warszawa 1926, s. 2.

¹⁶ Por. np. *Rozkaz organizacyjny XV Marszu Szlakiem Kadrówki*, Kraków 1939, s. 7-8.

odbywał się apel przy jego trumnie. Zakończenie Marszu w Kielcach odbywało się przed dawną kwaterą strzelecką, czyli Pałacem Biskupów Krakowskich. Tam też wręczano nagrody drużynom oraz zwycięzcom w kategoriach indywidualnych. Stanowiły one najwyżiej oceniane w hierarchii strzeleckiej wyróżnienia. Były to nagrody przechodnie: srebrny puchar ufundowany w 1927 r. przez Prezydenta RP, rzeźba przedstawiająca maszerującego strzelca z 1914 r. przekazana przez Marszałka Piłsudskiego, statuetka strzelca ufundowana przez Ministra Spraw Wojskowych oraz ryngraf z orłem strzeleckim będący nagrodą Komendanta Głównego ZS¹⁷. Nagrodami indywidualnymi były pamiątkowe puchary, zegarki z grawerunkiem oraz sprzęt sportowy. Ponadto wszyscy uczestnicy otrzymywali numerowany tzw. „żeton pamiątkowy” i dyplomy ukończenia Marszu.

Wraz z dynamiczną akcją promocyjną i rozrostem liczebnym Związku Strzeleckiego, zainteresowanie Marszem rosło z roku na rok. Stawał się on przedsięwzięciem, którego logistyka mogła przekroczyć możliwości organizacyjne. Blisko tysiącu osobom należało zapewnić na trasie wyżywienie, zakwaterowanie, czy pomoc medyczną. Nie można było tego robić w oparciu o np. bazę koszarową, gdyż takowa istniała tylko na starcie w Krakowie i mecie w Kielcach. Kolejne miejscowości na trasie: Słomniki, Miechów, Książ Wielki, Jędrzejów, czy Chęciny, były jej pozbawione. Dlatego od 1929 r. wprowadzono ograniczenia polegające na przyjmowaniu na Marsz maksymalnie czterech drużyn z danego Okręgu czy Podokręgu ZS. Chciano też w ten sposób również podnieść rangę Marszu, jako wydarzenia, mającego charakter ukoronowania całorocznej pracy szkoleniowej. Dlatego organizowano wiosną każdego roku powiatowe i okręgowe eliminacje drużyn, zwanych potem na Marszu

¹⁷ *Regulamin VII Marszu Szlakiem Kadrówki*, Warszawa 1930, s. 15-17.

patrolami¹⁸. Z niepokojem obserwowano także kondycję uczestników, przyglądając się wynikom zawodów marszowych. W 1926 r. Marsz ukończyło zaledwie jedna trzecia strzelców, a w 1928 r. – dwie trzecie. Powodem tego stanu rzeczy było po prostu nie najlepsze przygotowanie i wyposażenie. Wraz z wprowadzonymi eliminacjami sytuacja uległa diametralnej poprawie. Na przykład w 1933 i 1935 r. Marsz ukończyli praktycznie wszyscy zawodnicy¹⁹.

Po śmierci Marszałka, protektorat nad Marszami obejmowali członkowie politycy i wojskowi obozu rządzącego, których rodowód sięgał okresu legionowego. W 1936 r. był nim premier Felicjan Sławoj Składkowski, w 1937 r. – marszałek Edward Śmigły-Rydz, rok później – gen. Stanisław Rouppert. Patronem ostatniego przed wojną Marszu był gen. Kazimierz Sosnkowski. W sierpniu 1939 r. uroczystość połączona z rozpoczęciem Marszu odbyła się w formie wielkiej manifestacji patriotycznej na Błoniach, która zgromadziła ponad sto tysięcy ludzi, połączonych również troską o los niepodległości, wobec zbliżającego się zagrożenia wojennego. Obchody XXV rocznicy wymarszu Kadrowki, rozpoczęło przybycie czternastu sztafet strzeleckich, które dotarły do Krakowa z miejsc walk o niepodległość. Strzelcy i orlęta przybyli m.in. spod Łowczówka, Lwowa, Lasek-Anielina, Rafajłowej, Radzymina i Wilna. Głównym gościem uroczystości był marszałek Edward Śmigły-Rydz, przed którym defilowało wspólnie pięciu weteranów Powstania Styczniowego, większość żyjących Kadrowiaków i ponad tysiąc uczestników Marszu. Uroczystości transmitowało Polskie Radio i relacjonowała kronika filmowa PAT.

W swym przemówieniu do zgromadzonych marszałek Edward Śmigły-Rydz powiedział wówczas: *Ten dzień jest przede wszystkim*

¹⁸ M. Kurlito: *Historia regulaminu dziesięciu lat Marszu Szlakiem Kadrowki*, „Strzelec” 1933, nr 32, s. 7.

¹⁹ *Sprawozdanie Zarządu i Komendy ZS za lata 1933-1937*, Warszawa 1937, s. 56.

*wielkim nieśmiertelnym dniem Komendanta, lecz równocześnie jest historycznym wielkim dniem Polski. Nie ulega żadnej wątpliwości, że przeciwstawiamy się wszystkimi środkami (...) każdej próbie bezpośredniego lub pośredniego naruszania interesów, praw i godności naszego państwa*²⁰. Była to ostatnia wielka manifestacja patriotyczna II Rzeczypospolitej. Trzy tygodnie później agresja niemiecka, a później sowiecka, przerwały niepodległość Polski.

2. W drodze ku wolności. Marsz Szlakiem „Kadrówki” w PRL (1981-1989)

W PRL Marsz Szlakiem „Kadrówki”, podobnie jak wszystkie przedsięwzięcia nawiązujące do idei niepodległościowej, był przez komunistów zakazany. W latach 70-tych środowiska skupione wokół nestorów polskiego ruchu niepodległościowego, na czele z najstarszym rangą oficerem przebywającym w kraju gen. Mieczysławem Borutą-Spiechowiczem, płk Józefem Herzogiem i prezesem Związku Legionistów Stanisławem Korczyńskim starały się przypominać o rocznicy wymarszu „Kadrówki”. 6 sierpnia 1974 r. w 60. rocznicę wymarszu z Oleandrów zorganizowano uroczystą Mszę św. w krakowskim kościele OO. Kapucynów, złożono kwiaty na grobie Marszałka na Wawelu oraz na kwaterach legionowych na Cmentarzu Rakowickim, a także na Oleandrach i na Sowińcu, gdzie władze komunistyczne prowadziły systematyczną dewastację Kopca Józefa Piłsudskiego. W tym nielegalnym obchodzie rocznicy „Kadrówki” wzięło udział ok. 250 osób, w tym kilkudziesięciu legionistów.

Działania środowisk legionowych na rzecz podtrzymywania pamięci o rocznicy wymarszu „Kadrówki” odbywały się przy dużym wsparciu duchowieństwa krakowskiego, na czele z ówczesnym metropolitą krakowskim kard. Karolem Wojtyłą, kapelanem

²⁰ Cyt. za: „Strzelec” 1939, nr 33-34, s. 1-2.

II Korpusu PSZ na Zachodzie, uczestnikiem bitwy pod Monte Cassino O. płk. Adamem Studzińskim OP i proboszczem Katedry Wawelskiej ks. Kazimierzem Figlewiczem. 25 stycznia 1975 r. w klasztorze OO. Dominikanów podczas tradycyjnego spotkania opłatkowego środowisk legionowych kard. Wojtyła wypowiedział znamienne słowa: *Dobrze, że strzeżecie tych wszystkich śladów i tej rocznicy 6 sierpnia, i tej drogiej sercu Polaka trumny Marszałka, i tego postumentu na dawnej granicy pod Michałowicami, którą niegdyś przekraczały pierwsze oddziały Wojska Polskiego zdecydowane, by walczyć o Niepodległość. Dobrze, że tego wszystkiego strzeżecie. Pilnujcie, bo to są skarby narodu, to jest nasze wspólne dziedzictwo. Tego też Wam życzę, bo to jest na pewno Wasze najgorętsze życzenie, dlategoście szli, na polach bitew przelewali swoją krew za Ojczyznę, żeby ci, co po Was przyjdą, zostali sobą, żeby zachowali to wszystko, co należy do istoty polskości, do polskiej duszy, do historii polskiej, do całej spuścizny dziejów - żeby tym zostali na coraz dalsze pokolenia*²¹.

Trzy lata później – w 1978 r. – z inicjatywy legionisty płk Józefa Herzoga środowiska niepodległościowe podjęły próbę wskrzeszenia Marszu Szlakiem I Kadrowej. Ograniczył się on jednak – podobnie jak miało to miejsce w latach 1922-1923 – jedynie do trasy Kraków – Michałowice. *W upalny dzień 6 sierpnia, 64 lata po ówczesnych wydarzeniach, udaliśmy się pod obelisk michałowicki (kilkanaście osób). Kiedy odeszliśmy spod obelisku na kilkaset kroków, podjechał na motocyklu milicjant z „lotnej” i uwiózł w stronę Krakowa złożony przez nas wieniec*²² – wspominał w 1986 r. na łamach drugoobiegowego pisma „6 Sierpnia” uczestnik marszów w latach 1981-2004 i komendant siedmiu z nich Wojciech Pęgiel.

²¹ Cyt. za: P. Wywiat, *Bracia Herzogowie. Żołnierze Niepodległości*, Kraków 2014, s. 127-129.

²² *Kadrówka po 72 latach, „6 Sierpnia” 1986, nr 3.*

Dopiero w 1981 r., na fali wydarzeń sierpniowych 1980 r. i powstania ruchu „Solidarność”, z inicjatywy środowisk piłsudczykowskich i niepodległościowych Małopolski i Kielecczyny, na czele z Regionem Świętokrzyskim i Małopolskim NSZZ „Solidarność”, a także przy dużym udziale działaczy Konfederacji Polski Niepodległej i członków Obywatelskiego Komitetu Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego, podjęta została skuteczna reaktywacja Marszu. 8 lipca 1981 r. zawiązany został Komitet Organizacyjny Marszu, w skład którego weszli m.in. Piotr M. Boroń, Anna M. Kawalec, Robert Kulak, Włodzimierz Stachiewicz, Jerzy Węglarski, Przemysław J. Witek i Wojciech Ziemiński. Przy pracach organizacyjnych aktywnie działał także Wojciech Pęgiel, wówczas działacz Niezależnego Zrzeszenia Studentów na UJ. Nagłośnienie przygotowań marszowych zapewniły Radio Wolna Europa, warszawska Agencja Solidarności (AS) oraz redakcja ukazującego się konspiracyjnie „Robotnika”. Ze oczywistych względów organizatorzy zrezygnowali z przedwojennej formuły zawodów marszowych i wydłużając czas trwania Marszu do 7 dni (zachowując historyczne daty związane z I Kadrową: wymarszu z Oleandrów 6 sierpnia i wejścia strzelców w 1914 r. do Kielc – 12 sierpnia). Zachowano także ciągłość numeracji Marszu z przedwojennymi²³. Cyfrą rzymską podawana była numeracja stanowiąca kontynuację z okresem międzywojennym, cyfrą arabską w nawiasie – numer powojennego Marszu²⁴.

Do prac organizacyjnych włączyli się także weterani walk o niepodległość m.in. płk AK Józef Teliga (wówczas także przywódca NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych), który

²³ Szczegółowa relacja źródłowa z przygotowań i przebiegu pierwszego powojennego Marszu – L. Olkuśnik, K. Klucznik, *Pierwszy powojenny Marsz Szlakiem Kadrowki. Kraków – Kielce, 6-12 sierpnia 1981*, „Sowiniec. Materiały historyczne”, Kraków 2005, nr 26, s. 49-61.

²⁴ Zwyczaj ten utrzymany jest do chwili obecnej, tj. do 2015 r.

został komendantem XVI (1 po wojnie) Marszu. Dużą pomoc okazali przedstawiciele Kościoła, m.in. O. płk Adam Studziński OP, który został Kapelanem Marszu. Honorową opiekę nad Marszem sprawowali gen. Mieczysław Boruta-Spiechowicz, płk Józef Herzog oraz jeden z ostatnich żyjących żołnierzy I Kadrowej z 1914 r., a w okresie II RP m.in. poseł i sekretarz generalny BBWR mjr Tadeusz Brzęk-Osiński²⁵.

W XVI (1) Marszu wzięły udział 74 osoby. Dzień przed wymarszem z Oleandrów uczestniczyli oni w Mszy św. na Wawelu oraz w uroczystości odsłonięcia tablicy przy ul. Topolowej w Krakowie, gdzie mieszkał Józef Piłsudski. Pierwszy etap Marszu wiódł przez Michałowice do Goszyc, gdzie na tarasie dworku, w którym kwaterował w 1914 r. oddział ułanów Władysława Beliny-Prądmowskiego, przywrócono upamiętniającą to wydarzenie przedwojenną tablicę. Doszło także do „spotkania pokoleń”, w którym wzięło udział kilkunastu legionistów²⁶. Następnie przez Widomą, Miechów, Wodzisław, Jędrzejów, Brzegi, Chojny, Chęciny i Szewce uczestnicy dotarli do Kielce. Tam uroczystości powitania Marszu odbyły się na skwerze przed Wojewódzkim Domem Kultury, gdzie postawiono makietę zniszczonego w czasie okupacji niemieckiej pomnika „Czwórki Legionowej” oraz w Katedrze Kieleckiej, w której Mszę św. odprawił proboszcz, późniejszy biskup pomocniczy, syn legionisty I Brygady ks. prałat Mieczysław Jaworski.

Podczas pierwszego powojennego Marszu ustanowiono odznakę pamiątkową „Uczestnikowi Marszu Szlakiem Kadrówek”, według projektu Wojciecha Pęgiela, wzorowaną na odznace I Brygady „Za wierną służbę”. Wzór i regulamin odznaki został zatwierdzony przez gen. M. Borutę-Spiechowicza, płk J. Herzoga

²⁵ Relacje Przemysława Jerzego Witka oraz Wojciecha Pęgiela w posiadaniu autora.

²⁶ Szczegółowa relacja – G. Małachowski, *Fragmenty dziennika, cz. I*, w: „Sowiniec. Materiały historyczne”, Kraków 2005, nr 26, s. 77-81.

i mjr T. Brzęka-Osińskiego, którzy na prawach honorowych weszli w skład Kapituły Odznaki. Poza nimi do Kapituły weszli organizatorzy XVI (1 po wojnie) Marszu: Michał Chałoński, Robert Kulak, Roman Strzębała i Przemysław Jerzy Witek z Kielc oraz Wojciech Pęgiel z Krakowa. Numerowaną odznakę otrzymali wszyscy uczestnicy XVI (1) Marszu podczas uroczystości na dziedzińcu wawelskim 11 listopada 1981 r. Od 1983 roku postanowieniem Kapituły odznaka nadawana jest do chwili obecnej tym uczestnikom, którzy trzykrotnie przejdą trasę całego Marszu. Odznakę w jej wersji honorowej otrzymali żyjący legionści, wybitni działacze niepodległościowi i opozycyjni (m.in. prezydenci RP na uchodźstwie Kazimierz Sabbat i Ryszard Kaczorowski, gen. Czesław Jarnuszkiewicz, prof. Wacław Jędrzejewicz, Antoni Pajdak, gen. Tadeusz Alf-Tarczyński, gen. Józef Kordian Zamorski, gen. Tadeusz Pełczyński, gen. Stanisław Maczek, gen. Klemens Rudnicki, gen. Antoni Heda „Szary”, płk Kazimierz Iranek-Osmecki, dr Wanda Piłsudska, Jadwiga Piłsudska-Jaraczewska, Lech Wałęsa, Leszek Moczulski, Wojciech Ziemiński²⁷).

Wprowadzenie stanu wojennego nie ostudziło zapału organizatorów, choć w XVII (2) Marszu w 1982 r. wzięło udział tylko 17 osób. Marsz, uznany za śmiałą formę demonstracji niepodległościowej, poddany był stałej obserwacji ze strony komunistycznych służb specjalnych. W informacji operacyjnej SB z 6 sierpnia 1982 r., znajdującej się w archiwum krakowskiego oddziału IPN, czytamy m.in. *Zgodnie z zadaniem TW „Janusz”, w dniu dzisiejszym zabezpieczał mszę św. na Wawelu w intencji 1 KK [1 Kompanii Kadrowej]. Msza rozpoczęła się o 8.30. W nabożeństwie brało udział ok. 12-15 legionistów z płk. Herzogiem i ks. Studzińskim na czele, przedstawiciele Społecznego Komitetu Opieki nad Kopcem*

²⁷ *Regulamin Pamiątkowej Odznaki Uczestnikowi Marszu Szlakiem Kadrówki*, Kraków 1981. Pełny wykaz osób odznaczonych odznaką Uczestnikowi Marszu Szlakiem Kadrówki w: J. J. Kasprzyk, J. Kalisz, P. Wywiat, *Twarze Marszu*, Kielce 2014, s. 57-63.

J. Piłsudskiego i inni sympatycy byłych legionistów. W sumie (...) w nabożeństwie udział wzięło około 200 osób. po zakończonej mszy św. w Katedrze jej uczestnicy zeszli do Krypty J. Piłsudskiego. (...) Po wyjściu z Krypty uczestnicy zebrali się pod Katedrą, gdzie nastąpiło poświęcenie i pobłogosławienie krzyża (...) przywiezionego przez Piotra Boronia. Następnie przedstawiciel Społ. Komitetu Wojciech Pęgiel począł wpisywać na listę chętnych do wzięcia udziału w marszu Szlakiem 1 KK. Zgłosiło się na tę listę ok. 15 osób. Po dokonaniu tych czynności legioniści udali się pod Kopiec J. Piłsudskiego natomiast osoby, które zadeklarowały udział w marszu wyruszyły ulicami Krakowa w kierunku Michałowic. Jeden z uczestników niósł na czele przywieziony przez Boronia krzyż. Krzyż ten miał symbolizować pielgrzymkę i zarazem miał świadczyć, że są pod ochroną Kościoła z tego też względu krzyż był poświęcony i pobłogosławiony²⁸.

Ze względów bezpieczeństwa nie wyznaczono Komendanta Marszu. Kierowali nim nieformalnie Wojciech Pęgiel i Piotr M. Boroń z Krakowa. Kilka godzin po rozpoczęciu Marszu, jego uczestnicy zostali zatrzymani przez funkcjonariuszy SB w Bibicach niedaleko Michałowic. Po kilkugodzinnym przesłuchaniu zostali oni zwolnieni. Z kolei w okolicach Miechowa Wojskowe Służby Wewnętrzne zatrzymały dwóch oficerów uczestniczących w Marszu po cywilnemu – kpt. Włodzimierza Olszewskiego i podchorążego SPR Andrzeja Stawiarskiego z Krakowa. Mimo tych represji Marsz został ukończony 12 sierpnia w Kielcach, a jego uczestnicy udali się następnie na Jasną Górę²⁹.

Rok później XVIII (3) Marsz odbywał się w spokojniejszych warunkach. Wzięło w nim udział 38 osób pod komendą Wojciecha

²⁸ Cyt. za: Sowiniec. *Materiały historyczne*, „Figurant Herzog. Postać Józefa Herzoga w dokumentach służb bezpieczeństwa PRL”, Kraków 2003, nr 23, s. 226-227.

²⁹ Relacja Wojciecha Pęgiela w posiadaniu autora.

Pęgiela. Natomiast największe represje ze strony władz komunistycznych dotknęły uczestników XIX (4) Marszu w 1984 r., nad którym honorową komendanturę objął gen. M. Boruta-Spiechowicz. *9 sierpnia marszowicze zatrzymali w przydrożnym zajeździe w miejscowości Łączyn (4 km. przed Jędrzejowem), aby zjeść obiad – wspominał W. Pęgiel. Podczas spożywania posiłku zajazd otoczyła kompania ZOMO, a do środka wszedł oficer (...). Nie legitymowali nikogo, lecz przygotowanymi samochodami przewieziono na posterunek milicji w Jędrzejowie. Tam spisano nazwiska 77 osób i po kilku godzinach zwolniono – nakazując rezygnacji z dalszej wędrówki. Nie wycofał się nikt*³⁰. Kolegium ds. wykroczeń w Jędrzejowie uznało 67 uczestników Marszu winnymi „nielegalnego zgromadzenia się” i wymierzyło wysokie kary grzywny (od 4 do 12 tys.)³¹. W tym samym roku większość uczestników Marszu dołączyła do lubelskiej pielgrzymki na Jasną Górę w intencji odzyskania przez Polskę suwerenności. Na wałach jasnogórskich zawieszono transparent „Królowo Polski niesiemy Ci w darze jako votum 67 kolegów”³².

W 1985 r. pod komendą Roberta Kulaka Marsz zgromadził 74 uczestników. Po raz pierwszy wprowadzono wtedy szczegółowy regulamin marszu oraz podział uczestników na cztery plutony noszące imiona dowódców plutonów Kadrówki z 1914 r. (Kazimierza Herwina-Piątka, Henryka Krok-Paszkowskiego, Stanisława Burhardt-Bukackiego, Jana Kruk-Kruszewskiego). W 1986 r. w Marszu dowodzonym przez W. Pęgiela wzięło udział 79 osób. W kolejnych latach, kończącego się powoli PRL-u, liczba uczestników systematycznie

³⁰ W. Pęgiel, *Z kart historii*, w: Lucjan Muszyński (oprac.), *Z trudu naszego i znoju Polska powstała by żyć*, Łódź 1997, s. 12.

³¹ Relacja uczestnika Marszu Wojciecha Formańskiego w posiadaniu autora.

³² Por. K. Z. Nowakowski: Kadrówka w PRL-u 1981-1989, w: „*Sowiniec. Materiały historyczne*”, Kraków 2005, nr 26, s. 70.

wzrastała: w 1987 r. za komendantury Witolda Tukałło wzięło w nim udział 106 osób, rok później – 179 osób, a w 1989 r. – 219 uczestników, w tym po raz pierwszy oddział strzelców działających przy strukturach Konfederacji Polski Niepodległej.

Od 1986 r. wydawana była przez Wojciecha Pęgiela drugo-obiegowa gazetka marszowa „6 Sierpnia” (do 1990 r. ukazało się 21 numerów). Tytuł gazetki stał się także nazwą niezależnego wydawnictwa, w którym wydano m.in. reprint pracy Wacława Lipińskiego „Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905-1918”, dwutomowe opracowanie Wacława Jędrzejewicza „Kronika życia Józefa Piłsudskiego”, powieść Bogdana Ronikiera „Dzierżyński. Czerwony kat” oraz kilka edycji śpiewników patriotycznych. Kolportażem wydawnictw zajmował się m.in. wieloletni kwatermistrz Marszu Antoni Piekalkiewicz³³.

Przy Marszu działała także Poczta Polowa Kadrówki (prowadzona m.in. przez Adama Słupka i Franciszka Urbańczyka z Krakowa), wydająca liczne znaczki pocztowe, koperty przedstawiające wizerunki Józefa Piłsudskiego, generalicji przedwojennej, przywódców Polskiego Państwa Podziemnego itp.

W trudnym dla Marszu okresie PRL, pomocy w zakwaterowaniu uczestników udzielali weterani walk o niepodległość z II wojny światowej na czele z płk. Antonim Hedą-Szarym oraz wielu duchownych z parafii znajdujących się na trasie Marszu. Dzięki ich pomocy uczestnicy mogli kwaterować w kościołach w Prandocinie, Słowiku, a szczególnego wsparcia udzielało opactwo OO. Cystersów w Jędrzejowie. W wyprowiantowaniu uczestników pomocy udzielała m.in. kuria metropolitalna w Krakowie przekazująca marszowiczom produkty spożywcze pochodzące z tzw. darów zagranicznych³⁴.

Marsz cieszył się dużym zainteresowaniem, a także wsparciem

³³ Relacja Antoniego Piekalkiewicza w posiadaniu autora.

³⁴ Tamże.

ze strony rządu RP na uchodźstwie oraz w kręgach niepodległościowej emigracji. Zainteresowanie Marszem okazywali legendarni dowódcy Wojska Polskiego m.in. gen. Czesław Jarnuszkiewicz, gen. Zygmunt Czarnecki, gen. Klemens Rudnicki, gen. Stanisław Maczek oraz prezes Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku prof. Wacław Jędrzejewicz. W 1987 r. Prezydent RP na Uchodźstwie Kazimierz Sabbat przesłał na ręce Komendanta Marszu pozdrowienia dla uczestników: *Serdeczne pozdrowienia dla młodzieży ciągnącej szlakiem strzelców 1914 r. z życzeniami, aby tak jak tamci mieli swój dzień nie tylko 6 sierpnia, ale i 11 listopada. Z dumą przyjąłem Waszą Odznakę «Uczestnikowi Marszu Szlakiem Kadrówki»*³⁵. W lipcu 1989 r. Prezydent Sabbat przesłał ponowne pozdrowienia dla uczestników Marszu. Był to jeden z ostatnich dokumentów podpisanych przez niego. Zmarł nagle 19 lipca 1989 r. w dniu, w którym sejm kontraktowy wybrał na prezydenta PRL autora wojennego Wojciecha Jaruzelskiego...

Mimo szykan władz komunistycznych, zatrzymań, kolegów i aresztowań uczestników, idea Marszu została przeniesiona do ponownie wolnej Polski.

3. Marsz Szlakiem „Kadrówki” po 1989 r.

Zmiany polityczne, jakie dokonały się w Polsce w 1989 i 1990 roku spowodowały, że Marsz stał się ponownie jednym z największych i najważniejszych tego typu wydarzeń w Polsce. W 1989 r. po raz pierwszy w Marszu wziął udział oddział strzelecki. Od 1991 r. nieprzerwanie w Marszu uczestniczą przedstawiciele jednostek Wojska Polskiego dziedziczących tradycje legionowe. W 1991 r. w Marszu wzięli także udział po raz pierwszy Litwini i Polacy z Wileńszczyzny, a w 1998 r. – przedstawiciele armii Sojuszu Północnoatlantyckiego z Holandii i Niemiec (1 Korpus

³⁵ Oryginał listu w posiadaniu autora.

Niemiecko-Holenderski z Munster). Od 2000 r. w Marszu uczestniczy także młodzież z Wileńszczyzny i Ukrainy oraz uczniowie ze szkół noszących imię Józefa Piłsudskiego, nad którymi patronat sprawuje Związek Piłsudczyków oraz szkół, w których funkcjonują klasy profilowane wojskowo.

Marsz z roku na rok staje się coraz liczniejszy. Bierze w nim udział średnio 400 osób. Rekordową liczbę uczestników zgromadził Marsz w 2014 r. odbywający się w 100. rocznicę Czynu Legionowego. W tej jubileuszowej „Kadrówce” wzięło udział ponad 700 osób, w tym szwadron kawalerii nawiązujący do tradycji „Beliniaków” z 1914 r.

Komendantami Marszów po 1989 roku byli: Wojciech Pęgiel (1990 i 1996), Andrzej Fischer (1991 i 1994), Michał Wnuk (1992), Andrzej Albinia (1993), Leszek Marcinkiewicz (1995), Lucjan Muszyński (1997), Edmund Majchrowicz (1998) i Jan Józef Kasprzyk (1999-2014). Od 1999 r. organizatorem Marszu jest Związek Piłsudczyków. Od tego też roku Marsze nawiązują w swej formule do okresu międzywojennego. Na jego trasie drużyny marszowe złożone z członków organizacji strzeleckich, Wojska Polskiego oraz osób cywilnych pokonują w formie marszobiegu poszczególne etapy marszu, a także biorą udział w zawodach strzeleckich w Wodzisławiu i konkursie historycznym w Chojnach nad Nidą. Program sportowy uzupełnia bogaty program edukacyjny: uczestnicy biorą udział w prelekcjach historycznych, odwiedzają groby i cmentarze wojennego usytuowane na trasie, zwiedzają zabytki i miejsca związane z polskim doświadczeniem historycznym XIX i XX w.

Marsz wzbudza duże zainteresowanie i uznanie władz państwowych, wojskowych i samorządowych. W 1995 r., patronat nad Marszem sprawował prezydent Lech Wałęsa, w 1998 r. premier Jerzy Buzek, zaś od 1999 r. do 2009 r. ostatni Prezydent RP na Uchodźstwie – Ryszard Kaczorowski, który – wzorem

prezydenta Ignacego Mościckiego, zaszczycił Marsz swą obecnością aż pięciokrotnie: w 2001, 2003, 2005, 2007 i 2009 r., wręczając odznaki uczestnikom Marszu Szlakiem Kadrówki, medale marszowe oraz nagrody zwycięskim drużynom marszowym. Dodatkowo w latach 2006-2009 r. patronat nad Marszem sprawował także prezydent Lech Kaczyński. Obaj prezydenci mieli być obecni na mecie Marszu w Kielcach w 2010 r. Niestety, tragedia smoleńska udaremniła te plany... Po ich śmierci Patronat Honorowy nad „Kadrówką” sprawuje Karolina Kaczorowska.

Współczesny Marsz wspierany jest przez władze wojskowe i samorządowe a w Komitecie honorowym Marszu zasiadają m.in. przedstawiciele środowisk kombatanckich, rządu, sejmu i senatu RP, Sztabu Generalnego Wojska Polskiego oraz wszystkich rodzajów sił zbrojnych. Corocznymi gośćmi Marszu byli i są weterani walk o niepodległość, a także znani politycy, aktorzy, historycy. Duże zainteresowanie Marszem okazuje też rodzina Marszałka Piłsudskiego, na czele z córką Jadwigą Piłsudską-Jaraczewską, która aż do swej śmierci w listopadzie 2014 r. rokrocznie przyjmowała w dworcu swego ojca w Sulejówku delegację Marszu. W 2004 r. J. Piłsudska-Jaraczewska przyjęła także odznakę honorową „Uczestnikowi Marszu Szlakiem Kadrówki”.

W Roku Jubileuszowym 2000, z okazji 20 Marszu po wojnie został ustanowiony medal „Kadrówki” przyznawany tym uczestnikom, którzy brali udział w co najmniej dziesięciu Marszach. Na awersie medalu znajduje się Odznaka Uczestnikowi Marszu Szlakiem „Kadrówki”, na rewersie napis „XX lat na Szlaku Niepodległości / 1981 /6-12.VIII/ 2000”. Medal zawieszony jest na wstążce nawiązującej do wstęgi Krzyża i Medalu Niepodległości z II RP. Po raz pierwszy medal został wręczony 12 sierpnia 2000 r. pod Pomnikiem „Czwórki Legionowej” w Kielcach przez Kanclerza

Kapituły Orderu Wojennego Virtuti Militari gen. Stanisława Nałęcz-Komornickiego.

Podobnie jak w latach 80-tych delegacja uczestników Marszu udaje się po jego zakończeniu na Jasną Górę, gdzie dołącza do pielgrzymki pieszej Wojska Polskiego. 13 sierpnia 1999 r. na Jasnej Górze uczestnicy Marszu podczas uroczystego apelu prowadzonego przez O. prof. Eustachego Rakoczego – Jasnogórskiego Kapelana Żołnierzy Niepodległości złożyli w Kaplicy Cudownego Obrazu Matki Boskiej jako *votum* odznakę „Uczestnikowi Marszu Szlakiem Kadrówki”. Znajduje się ona w Skarbcu Jasnogórskim. 14 sierpnia 2000 r. uczestników Marszu, którzy przybyli na Jasną Górę przyjął na audyencji Prymas Polski Józef kardynał Glemp. W 2003 roku podczas podniosłej uroczystości w Sali Rycerskiej klasztoru prezydent Ryszard Kaczorowski wręczył przedstawicielom Marszu ryngrafy rycerskie z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej. W 2002 roku specjalne błogosławieństwo dla uczestników Marszu przesłał Ojciec św. Jan Paweł II. W tym samym roku podczas pielgrzymki do Ojczyzny w 2002 r. Ojciec św. otrzymał zaś w darze od „Kadrówki” statuettę przedstawiającą Marszałka Piłsudskiego na Kasztance według projektu Jana Raszki. Po raz ostatni przedstawiciele Marszu spotkali się z Janem Pawłem II w Watykanie w 60. rocznicę bitwy pod Monte Cassino w 2004 r., kiedy to z okazji 84 urodzin papieża złożyli Mu „Przyrzeczenie dochowania wierności”. Wtedy też po raz ostatni „Kadrówka” otrzymała błogosławieństwo od Jana Pawła II, w którym Ojciec św. napisał m.in. „Niech przykład życia i poświęcenia bohaterskich żołnierzy będzie dla współczesnego pokolenia Polaków, szczególnie dla młodzieży, zachętą do umiłowania Ojczyzny oraz budowania nowej rzeczywistości Europy jako bohaterskiej wspólnoty

opartej na prawdzie, miłości i wolności. Wolności, która jest "darem z siebie w służbie Bogu i braciom" (*Veritatis splendor*, 87)"³⁶.

Po zakończeniu Marszu w 2004 r. delegacja w składzie Wojciech Pęgiel, Andrzej Fischer, Jan Józef Kasprzyk, Edward Mizikowski i Jakub Radzięta złożyli wizytę ostatniemu żyjącemu legioniście I Brygady Franciszkowi Karwowskiemu z Nakomiadów, wręczając odznakę UMSK oraz nominację Ministra Obrony Narodowej na stopień kapitana. F. Karwowski urodzony w 1895 r., żołnierz Legionów, uczestnik wojny 1920 roku, zesłaniec syberyjski z lat 1939-1943 i żołnierz 1 Armii WP był według wszelkich posiadanych przez Urząd do spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych informacji ostatnim żyjącym żołnierzem Legionów. Jego śmierć w 2005 r. w wieku 110 lat zamknęła kartę historii żołnierzy walczących o niepodległość w latach Wielkiej Wojny.

Od 2005 roku z inicjatywy Komendy Marszu i wójta gminy Michałowice Antoniego Rumiana obok tak ważnego dla dziejów „Kadrówki” obelisku w Michałowicach, na specjalnie usytuowanym głązie narzutowym pojawiały się 6 sierpnia tabliczki z nazwiskami i krótkimi biogramami zmarłych Kadrowiaków i przyjaciół Marszu. Zgodnie z przyjętą ideą każdego roku upamiętniani są w tym miejscu, ci, którzy w ostatnich latach odeszli z grona Marszu na wieczną wartę.

Z okazji 95. rocznicy wymarszu „Kadrówki” z inicjatywy wielokrotnego uczestnika Marszu, prezesa Narodowego Banku Polskiego Sławomira Skrzypka, wyemitowane została monety kolekcjonerskie o nominałach 2 i 10 zł., których premiera odbyła się podczas uroczystości marszowych, a jej pierwsze egzemplarze otrzymali komendanci powojennych „Kadrówek”. Monety stanowią w gronie kolekcjonerskim cenny walor numizmatyczny.

³⁶ Oryginał listu w posiadaniu autora.

Szczególną rangę Marsz uzyskał w 2014 r., stając się centralnym punktem obchodów Stulecia Legionowego Czynu Niepodległościowego. „Kadrówce” towarzyszyły koncerty, wystawy, prelekcje, w których uczestniczyło liczne grono wielbicieli tradycji legionowej. W Krakowie 3 sierpnia odbywała się na Błoniach rewia kawalerii oraz rekonstrukcja historyczna sformowania I Kompanii Kadrowej, a dzień później w Urzędzie Miasta odbyło się spotkanie pokoleń, w którym uczestniczyły dzieci i wnuki legionistów (m.in. wnuk Marszałka Piłsudskiego Krzysztof Jaraczewski, córka żołnierza I Kadrowej Józefa Wojno-Szczepanowskiego Hanna Szczepanowska, rodzina kpt. Kazimierza Herwina-Piątka i płk Władysława Beliny-Prażmowskiego) oraz młodzi spadkobiercy tradycji legionowej z różnych organizacji strzeleckich.

Wieczorem 4 sierpnia 2014 r. odbył się uroczysty capstrzyk na Kopcu Józefa Piłsudskiego, podczas którego w asyście kompanii reprezentacyjnej Wojska Polskiego złożone zostały w bryle kopca ziemi z miejsc związanych z polskim doświadczeniem historycznym, m.in. z miejsca urodzin Marszałka Piłsudskiego w Żuławie, akcji pod Bezdanami, bojów legionowych pod Kostiuchnówką na Wołyniu, z kwatery „Ł” na warszawskich Powązkach oraz z miejsca katastrofy smoleńskiej. Nazajutrz odprawiona została uroczysta Msza św. w Katedrze Wawelskiej, której przewodniczył metropolita krakowski kard. Stanisław Dziwisz. Po Mszy św. uczestnicy „Kadrówki” złożyli do Skarbcza Katedralnego jubileuszowy ryngraf z orłami strzeleckimi. Zwieńczeniem uroczystości był koncert pieśni legionowych na Rynku Głównym w Krakowie, apel pod pomnikiem Marszałka Piłsudskiego oraz poranny apel na Oleandrach, w którym wziął udział prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, przedstawiciele parlamentu i rządu oraz kilkutysięczne tłumy uczestników Marszu i miłośników historii.

Zakończeniem jubileuszowego Marszu były uroczystości w Kielcach 12 sierpnia 2014 r., których głównym punktem było odsłonięcie konnego pomnika Józefa Piłsudskiego na Pl. Wolności.

Marsz Szlakiem I Kompanii Kadrowej wkroczył w kolejne stulecie...

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane:

Figurant Herzog. Postać Józefa Herzoga w dokumentach służb bezpieczeństwa PRL, w: „Sowiniec. Materiały historyczne”, Kraków 2003, nr 23.

Cyfry i zwycięzcy dwunastu marszów Sulejówek – Belweder, „Strzelec” 1938, nr. 19-20.

Kurleto M., *Historia regulaminu dziesięciu lat Marszu Szlakiem Kadrówki*, „Strzelec” 1933, nr 32.

Małachowski G., *Fragmenty dziennika*, cz. I, „Sowiniec. Materiały historyczne”, Kraków 2005, nr 26.

Marsz na Polską Górę, „Polska Zbrojna” 1939, nr 184.

Marsz narciarski Zułów – Wilno, „Strzelec” 1938, nr 10.

Marsz Szlakiem Kadrówki, Warszawa 1926.

Muszkiet-Królikowski H., *Przysposobienie wojskowe w Z.S.*, cz. III, „Strzelec” 1922, nr 7.

Regulamin Marszu Powstańczego Szlakiem Mierosławskiego, Poznań 1931.

Regulamin Marszu Szlakiem Legionistów Łódzkich, Łódź 1933.

Regulamin Pamiątkowej Odznaki Uczestnikowi Marszu Szlakiem Kadrówki, Kraków 1981.

Regulamin VII Marszu Szlakiem Kadrówki, Warszawa 1930.

Rozkaz organizacyjny XV Marszu Szlakiem Kadrówki, Kraków 1939.

Sprawozdanie Zarządu i Komendy ZS za lata 1933-1937, Warszawa 1937.

Opracowania:

Fischer I., *Marsz Huculski II Brygady Legionów*, „Sowiniec. Materiały historyczne”, Kraków 2001, nr 19.

Fularski M., *Związek Strzelecki*, w: *Dwudziestolecie odrodzenia polskiej Siły Zbrojnej*, Warszawa 1928.

Historia „Marszu Szlakiem Kadrówki”, w: *IV Marsz Szlakiem Kadrówki 6.VIII.1927*, Warszawa 1927.

Historia Marszu Zadwórzeńskiego, w: „Komendantowi Józefowi Piłsudskiemu”. Jednodniówka, Lwów 1928.

Ignatowicz A., *Przygotowanie obronne społeczeństwa w Polsce 1921-1939*, Warszawa 2010.

II Marsz Szlakiem Świteziańskim, Nowogródek 1928.

Kasprzyk J.J., Kalisz Jakub, Wywiad Przemysław, *Twarze Marszu*, Kielce 2014.

Majchrowski J., *Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret Oddziału*, Kraków 2014.

Nowakowski K. Z., *Kadrówka w PRL-u 1981-1989*, „Sowiniec. Materiały historyczne”, Kraków 2005, nr 26.

Odziemkowski J., *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996.

Olkuśnik L., Klucznik K., *Pierwszy powojenny Marsz Szlakiem Kadrówki. Kraków – Kielce, 6-12 sierpnia 1981*, „Sowiniec. Materiały historyczne”, Kraków 2005, nr 26.

Olkuśnik L., *Marsze Szlakiem Kadrówki w II Rzeczypospolitej*, „Sowiniec. Materiały historyczne”, Kraków 2002, nr 20; Kraków 2003, nr 22; Kraków 2004, nr 25.

Pęgiel W., *Kadrówka po 72 latach*, „6 Sierpnia”, R. 2, 1986, nr 3.

Wiśniewska M., *Związek Strzelecki (1910-1939)*, Warszawa 2010.

Pęgiel W., *Z kart historii*, w: red. L. Muszyński *Z trudu naszego i znoju Polska powstała by żyć*, Łódź 1997.

Wywiat P., *Związek Strzelecki w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski*, Łódź 2009.

Wywiat P., *Bracia Herzogowie. Żołnierze Niepodległości*, Kraków 2014.